

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ГОСПОДАРСТВА
УКРАЇНИ ЯК ПЕРСПЕКТИВА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
СПІВПРАЦІ**

У статті надано характеристику зовнішньоекономічної сфери господарства України. З метою вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності України визначено організаційні передумови її активізації, обґрунтовано пріоритетні напрямки та перспективи міжнародної економічної співпраці.

Ключові слова: глобалізація, економічні функції держави, зовнішньоекономічна діяльність, міжнародна економічна співпраця, конкурентоспроможність національного господарства

В статтє даєтєя характеристика внешнеэкономической сферы хозяйства Украины. С целью совершенствования внешнеэкономической деятельности Украины определены организационные предпосылки ее активизации, обоснованы приоритетные направления и перспективы международного экономического сотрудничества.

Ключевые слова: глобализация, экономические функции государства, внешнеэкономическая деятельность, международное экономическое сотрудничество, конкурентоспособность национального хозяйства

The article describes the external spheres of the economy of Ukraine. Organizational prerequisites for activation of foreign economic activity of Ukraine for the purpose of its improvement are defined, the priorities and prospects of international economic cooperation are founded.

Keywords: globalization, economic functions of the state, foreign economic activity, international economic cooperation, competitiveness of national economy

Постановка проблеми. Під впливом нинішньої світової кризи в світі відбувається зміна цивілізаційних парадигм. У світові лідери рвуться країни БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, ЮАР), а США, як і інші країни Заходу, вже сходять з лідерського п'єдесталу. Поза сумнівом, що планетарна «перезмінка» буде зі свого боку радикалізувати вибухнувшу світову кризу, що прискорить відмічений зсув тектонічних цивілізаційних плит. Не виключено, що в такій ситуації світова криза з епіцентром в США може спрацювати як спусковий курок майбутніх зрушень. Тоді американська модель глобалізації може бути прискорено замінена іншою моделлю – найімовірніше, східноазиатською.

Україні, котра не хоче залишатися на узбіччі цивілізаційних перетворень, доведеться, активно включаючись до європейських та світових інтеграційних процесів, робити власні кордони «більш прозорими», залучати до економіки інвестиції глобальних фінансових гравців, а це вимагатиме формування механізмів захисту внутрішньої економіки від можливих потрясінь на світових фінансових ринках, та таких, які дозволили б використовувати світові ресурси у контексті національних економічних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблематики міжнародної економічної діяльності зробили Л. Антонюк, Б. Баласс, Р. Вернон, О. Власюк, А. Гальчинський, Б. Губський, Дж. Даннінг, Д. Деніелс, Дж. Кейнс, О. Киреев, З. Луцишин, Ю. Макогон, Ю. Пахомов, М. Портер, П. Робсон, В. Ростоу, А. Ругман, П. Самуельсон, Дж. Стигліц, П. Тодаро, Й. Шумпетер, в результаті чого сформувалась методологія аналізу економічної взаємодії країн. Питання трансформації зовнішньоекономічної сфери господарства України знайшли своє відображення у працях вітчизняних вчених: І. Бураковського [1], В. Гейця [2], Я. Жаліло [5], М. Згурвського [3], І. Школи [4].

Невирішена частина проблеми. Однак, сучасний загальносвітовий та національний розвиток потребує продовження досліджень адаптації зовнішньоекономічної діяльності України до змін, викликаних впливом глобальних чинників. Залишається також відкритим питання про оцінку шансів і ризиків міжнародної економічної співпраці в умовах мегаекономічної діяльності.

Метою дослідження є вивчення зовнішньоекономічної сфери господарства України та обґрунтування стратегічних заходів для підвищення позицій України в системі міжнародної економічної співпраці в контексті реалізації її національних інтересів в умовах глобалізації.

Основні результати дослідження. Виникає питання, якою мірою небезпечна для України нинішня планетарна фінансова криза? Проблема ця виглядає суперечливо. З одного боку – через нерозвиненість, перш за все, фондового ринку і помірної інтеграції в світову банківську систему країна повинна уникнути занадто хворобливих ударів кризи. З іншого боку, – Україна позбавлена тієї «подушки безпеки», котрою, наприклад, володіє Росія (стабілізаційний фонд, масивні золотовалютні резерви). Крім того, Україна уразлива, оскільки надмірно «зав'язана» на низькотехнологічному експорті, який навряд чи успішно справиться з назріваючими викликами (ціни на газ, спад затребуваності внаслідок кризи, неадаптованість до потреб диверсифікації, застарівання основних фондів й т.і.).

За даними НБУ, дефіцит зведеного платіжного балансу України в жовтні 2012 р. склав 1,999 млрд. дол. США. У порівнянні зі станом платіжного балансу в жовтні 2011 р. (1, 566 млрд. дол. США), дефіцит зріс на 26,65% [8]. Дефіцит рахунку поточних операцій в жовтні 2012 р. склав 1,619 млрд. дол. США, що на 2,5% більше, ніж роком раніше, і на 7,8% – ніж у вересні. Профіцит фінансового рахунку в жовтні 2012 р. став дефіцитним – 390 млрд. дол. США проти профіциту в 399 млрд. дол. США у вересні. Такі зміни НБУ обумовлені високим попитом на готівкові кошти в іноземній валюті з боку населення.

Водночас скоротилися надходження від експорту, основним чином внаслідок сезонного фактору. Експорт товарів і послуг у вересні 2012 р. становив 7,707 млрд. дол. США, імпорт – 8,604 млрд. дол. США, від'ємне сальдо торгівлі товарами й послугами – 0,897 млрд. дол. США. Основним

фактором зниження обсягів експорту став слабкий зовнішній попит на сировинні товари (темпи падіння вартісних обсягів у металургії становили 10,6%, у хімічній промисловості – 19,1%) [10]. Крім того, введення Росією утилізаційного збору на імпортні автомобілі зумовило скорочення експорту продукції машинобудування у вересні на 3,0%. Зниження експорту нафтопродуктів більш ніж утричі було пов'язане із зупиненням на ремонт Лисичанського нафтопереробного заводу. Водночас у вересні спостерігалось збільшення експортного виторгу за продукцію АПК на 51,7%, насамперед за зернові культури, соняшникову олію й олійні культури [10].

Профіцит капітального і фінансового рахунків у вересні 2012 р. становив 0,237 млрд. дол. США, а його формування було зумовлено значними обсягами надходження інвестиційного й боргового капіталу; водночас істотно підвищився попит на готівкову інвалюту.

Приплив прямих іноземних інвестицій в Україну з початку року становив 6,4 млрд. дол. США, що на 10,9% більше, ніж за 10 місяців 2011 р. У реальний сектор економіки було спрямовано 92% цих обсягів [8].

5 вересня 2012 року Всесвітній економічний форум (ВЕФ) надав Звіт про глобальну конкурентоспроможність на 2012-2013 роки, згідно з яким Україна піднялася на 9 позицій, посівши 73-є місце [9]. На думку експертів ВЕФ, рівень конкурентоспроможності України помітно виграв у порівнянні з попередніми роками, передусім, завдяки скороченню дефіциту бюджету, рівня співвідношення боргу до ВВП та інфляції. Це позитивне зрушення, безумовно, стало результатом проведення виваженої бюджетної політики та структурних реформ у країні.

Про ставлення іноземних інвесторів свідчать також показники індексів економічної свободи України. Якщо прослідити динаміку індексу економічної свободи за період з 1995 по 2011 рр., то можна констатувати відсутність чіткої лінії держави на економічну лібералізацію [6]. Ці тенденції, на нашу думку, свідчать про наявність тісного зв'язку між розвитком економічного та політичного просторів: саме з 2005 р. Україна вступила у тривалу полосу внутрішньої політичної нестабільності, що безпосереднім чином відбилось на стані її економічного простору, якість якого постійно погіршувалась.

Враховуючи нестабільність політичної та економічної ситуації в країні, кредиторі навряд чи погодяться надати великі кредити під нормальну відсоткову ставку. З рештою, це підтвердилося, до речі, гальмуванням видання Україні кредитів Міжнародним валютним фондом (МВФ). Програма співпраці України і МВФ, схвалена в липні 2010 р., передбачає виділення Україні кредиту на суму 1,150 млрд. дол. США під ставку 3,5% річних. Термін дії програми кредитування становить 2,5 року [7]. Одразу після схвалення програми співпраці Україна отримала перший транш у розмірі 1,890 млн. дол. США. Рішення про виділення другого (і останнього) траншу в розмірі 1,500 млн. дол. США рада директорів МВФ ухвалила 22 грудня 2010 р. У 2011 р. транші МВФ Україна не отримувала,

втративши можливість отримати три кварталних кредити в розмірі близько 1,5 млрд. дол. США кожен в рамках програми «stand-by» загальним обсягом 15,5 млрд. дол. США через порушення погоджених з фондом термінів проведення пенсійної реформи і підвищення тарифів на газ. Обсяг виплат Україною МВФ на 2012 р. складає 3,72 млрд. дол. США.

Слід зауважити, що якщо Україні не вдасться «розморозити» співпрацю з МВФ, міжнародне рейтингове агентство «Fitch Ratings» може знизити кредитний рейтинг України. На даний момент Україні присвоєно довгостроковий рейтинг дефолту емітента в іноземній і національній валюті на рівні «В» зі «стабільним» прогнозом.

Світовий банк (СБ) є другим за масштабами кредитором України, який за останні п'ятнадцять років інвестував в Україну понад 6,9 млрд. дол. США. З них – 4,7 млрд. дол. США вже освоєно, а інші знаходяться в активній фазі реалізації [10]. Ці кредитні ресурси СБ спрямовані на розвиток фінансового та транспортного сектору, енергетичної сфери, муніципальної інфраструктури, агропромислового комплексу. Наразі СБ готовий затвердити нову Стратегію партнерства з Україною на 2012-2015 роки, яка передбачатиме як мінімум до 1 млрд. дол. США щорічно і може бути спрямована на модернізацію виробництва, сучасні інноваційні програми, розвиток ринкової інфраструктури та реалізацію програм з енергозбереження, що в свою чергу сприятиме підвищенню конкурентоспроможності економіки України, виробництву продукції з високою доданою вартістю.

За період співпраці з Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) з 1993 по 2012 роки в державному секторі економіки України укладено угод на загальну суму 2,32 млрд. євро (в рамках 24 проєктів), з яких станом на 01.09.2012 р. використано 1,1 млрд. євро. Наразі портфель ЄБРР в Україні нараховує майже 320 проєктів із загальним обсягом фінансування 8 млрд. євро. Особливо важливим для України стало залучення іноземних інвестицій та фінансова підтримка ЄБРР у зв'язку із проведенням у 2012 році в Україні чемпіонату Європи з футболу. В даний час за підтримки ЄБРР в Україні у державному секторі економіки впроваджується 6 інвестиційних проєктів (+2 проєкти на стадії очікування набрання чинності). Допомога, яку надає Україні ЄБРР, насамперед налаштована на реформування та модернізацію найбільш важливих галузей української економіки, зокрема, енергетики та енергозбереження, транспорту та зв'язку, муніципальної інфраструктури [9].

Серед недавно реалізованих в секторі промисловості та послуг України можна виділити проєкт компанії «Кроношпан», який реалізовувався в секторі лісової промисловості. Фінансування проєкту здійснювалося у формі синдикованого кредиту в сумі 89 млн. євро. Крім цього, був виділений кредит компанії «Церсаніт», яка працює в секторі будівельних матеріалів спільно з польською стороною, в сумі 20 млн. євро. Також за підтримки ЄБРР на сьогодні активно йде робота по двом програмам у сфері

енергетики: USELF (програма фінансування альтернативної енергетики в Україні) та UKEEP (Українська програма підвищення енергоефективності).

Варто відзначити також активне кредитування з боку ЄБРР підприємств аграрного сектора України. В загальному обсязі кредитного портфеля ЄБРР в Україні частка агробізнесу становить 11,8% або 520 млн. євро [9], але існують проблеми щодо забезпечення застави по кредитах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Безумовним позитивом екстреного зовнішнього фінансування є поповнення міжнародних резервів НБУ, використання яких безпосередньо стимулює ліквідність банківської системи через інструменти рефінансування та опосередковано підвищує репутаційний рівень держави та її суб'єктів у фінансовому світі. Так, наприклад, після отримання Україною першого траншу стабілізаційного кредиту МВФ, було підписано Меморандум про взаєморозуміння між урядом України та урядом США в частині відновлення співробітництва України з ОПІС – державною корпорацією США з гарантування приватних інвестицій за кордоном. Серед інших прикладів вирізняються прийняті рішення щодо фінансування транспортних проектів надання Укрзалізниці \$125 млн. пільгового кредиту з боку ЄБРР та ЄвроІнвестБанком 75 млн. Євро.

На сьогодні Україна має досить невизначений імідж в очах міжнародного співтовариства. Внаслідок цього вона втрачає дивіденди не лише в політичному просторі, але й в питаннях національної безпеки, економічного зростання, демократичних перетворень тощо. Існуючий «розмитий» імідж України в світі та інформаційний вакуум щодо можливого її потенціалу негативно впливає на розвиток співпраці високорозвинених країн з нашою державою. Найбільшою мірою це стосується інвестиційної галузі.

Для формування сприятливого підприємницького клімату та іміджу України необхідно розвивати селективне регулювання іноземних інвестицій стосовно пріоритетних галузей національної економіки з використанням апробованих у світогосподарській практиці організаційно-економічних форм – вільних (спеціальних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку. Законодавчо-нормативна урегульованість, стабільність та передбачуваність змін є чи не найвизначальнішою. Необхідність подальших досліджень визначається потребою побудови стійкої до зовнішніх і внутрішніх криз національної фінансової системи, здатної мінімізувати негативний вплив глобальних процесів перерозподілу світового багатства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бураковський І. В. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України / Ігор Бураковський, Олексій Плотніков ; худ.-оформл. Л. П. Вировець. – Харків : Фоліо, 2009. – 298.
2. Геєць В. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / Валерій Геєць ; НАНУ, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 863 с.
3. Геоелекономічні сценарії розвитку і Україна : монографія / М. З. Згуровський [та ін.]; ред. А. С. Філіпенко. – К. : Академія, 2010. – 323.

4. *Економіка України в умовах глобалізації : монографія / М-во освіти і науки України, Чернівецький торговельно-економічний ін-т КНТЕУ ; ред. і укл.: І. М. Школа, О. В. Бабінська. – Чернівці : Книги-XXI, 2010. – 528 с.*

5. *Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія / Ярослав Жаліло ; Нац. ін-т стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2009. – 334.*

6. *Офіційний сайт Інституту світової економіки і міжнародних відносин [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.imemo.ru/>*

7. *Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.imf.org/external/index.htm/>*

8. *Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>*

9. *Офіційний сайт Світового економічного форуму [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www3.weforum.org/>*

10. *Офіційний сайт Управління статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>*